

جایگاه بیمه در مدیریت ریسکهای کشاورزی

ابوالحسن یعقوبی - دانشجوی کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی

چکیده

هدف کلی این پژوهش، بررسی جایگاه بیمه در مدیریت ریسک کشاورزان است. روش تحقیق، پیمایشی و از نوع توصیفی است. جامعه آماری، کلیه گندمکاران دیم شهرستان تفرش استان مرکزی (N=۱۴۸۲۴) را دربرمیگیرد که از این میان، ۲۹۵ نفر با استفاده از آماره کوکران به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند و در نهایت ۲۴۱ پرسشنامه (n = ۲۴۱) جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شد. روایی ظاهری و محتوایی پرسشنامه با کسب نظریات گروهی از متخصصان بررسی و اصلاحات لازم صورت گرفت. ضریب اعتبار پرسشنامه نیز با استفاده از آزمون کرونباخ آلفا برابر ۰/۸۲ به دست آمد. یافته‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین مخاطره‌های کشاورزی از دید گندمکاران، سن گندم، کاهش حاصلخیزی خاک و خشکسالی است و بیمه محصولات کشاورزی که یکی از روشهای مدیریت ریسک است بعد از تناوب زراعی اولویت دوم را به خود اختصاص داده است.

واژه‌های کلیدی: ریسک، مدیریت ریسک، گندمکاران دیم، بیمه محصولات کشاورزی.

مقدمه

تولید در بخش کشاورزی، تفاوت‌هایی با سایر زمینه‌های تولیدی و تجاری دارد، که مهم‌ترین آنها، اتکای زیاد فعالیت‌های این بخش به طبیعت و مواجه شدن با تغییرات زیست محیطی (خطرها و حوادث طبیعی مانند سیل، تگرگ، سرما و گرما، آفات، امراض نباتی و...)، اجتماعی (افزایش جمعیت، افزایش درآمد، مصرف‌گرایی و...)، مالی و قانونی است که فعالیت در این بخش را به فعالیتی پرخطر و توأم با ریسک تبدیل کرده است (McDaniels et al., 2006; Fraisse et al., 2006). نتایج تحقیقات سازمان خواربار و کشاورزی جهانی نشان می‌دهد که قریب به ۷۰ درصد ریسک و تهدید سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی ناشی از وقوع حوادث قهری طبیعی است (نوری سعید، ۱۳۷۸). متأسفانه از ۴۱ نوع پدیدهٔ بلاخیز شناخته شده در جهان، ۳۱ مورد در کشور حادثه خیز ایران مشاهده شده است (بهرامی و آگهی، ۱۳۸۴). مجموعه این مخاطرات (طبیعی، اجتماعی و اقتصادی) شرایط آسیب‌پذیری را برای تولیدکنندگان این بخش ایجاد کرده است که نتیجهٔ نهایی آن بی‌ثباتی درآمد برای تولیدکنندگان است (Rio, 1999). از این رو اتخاذ تدابیر امنیتی و مدیریتی برای کاهش و کنترل ریسک تولید در این بخش ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

مدیریت ریسک روشی فعال و پوی‌نگرانه است که به اگرها پاسخ می‌دهد. به استناد فرهنگ لغت علم مدیریت، سابقهٔ مدیریت خطر، به صنعت بیمه برمی‌گردد (بهرامی و آگهی، ۱۳۸۴). «نجفی» و «زبیبی» مدیریت ریسک را مدیریت مناسب واحد بهره‌برداری با آگاهی و شناخت از محیط و عوامل خطر ساز بیان کرده‌اند. در واقع مدیریت ریسک به زعم آنان یکی از راه‌های افزایش بهره‌برداری در شرایط توأم با ریسک است (نجفی و زبیبی، ۱۳۷۶).

کشاورزان فعال در نظام‌های بهره‌برداری خانوادگی و دهقانی در طول سالیان متمادی با تکیه بر تجربیات و دانش بومی خود همواره تصمیماتی را برای مقابله با خطرهای احتمالی اتخاذ کرده و ساختار و کارکرد واحد بهره‌برداری خود را به سوی تولید با ریسک کمتر سوق داده‌اند. این شیوه‌ها را می‌توان با عنوان راهبردهای سنتی مدیریت ریسک، شناسایی و معرفی کرد. تنوع چشمگیری که امروزه در محصولات، فعالیت‌ها و منابع درآمدی آنها دیده می‌شود، یکی از این راهبردهاست (Heath and Furtan, 1998). صرف نظر از وجود چنین سیاست‌های حمایتی، برای روستاییان که تولیدکنندگان اصلی محصولات کشاورزی هستند، پیشنهادی متعددی جهت طراحی و ایجاد نظام‌های بیمه‌ای کارآتر و براساس خطرهای بازار صورت پذیرفته است. «آندرسن» و «دیلون»، بیمهٔ محصولات کشاورزی را سازوکاری مشارکتی در پذیرش ریسک بیان کرده‌اند، اما عملاً آن را ابزاری هزینه‌بر برای انتقال ریسک از کشاورزان و تولیدکنندگان به بیمهٔ دولتی یا خصوصی می‌دانند. البته مدیریت ریسک، تنها خرید یا

بیمه کردن محصولات کشاورزی نیست (Anderson and Dillon, 1992). در واقع مدیریت ریسک، تمام کارهایی است که برای درک ریسک و رویارویی با خطرهای انجام می شود (بهرامی و آگهی، ۱۳۸۴). «ویراگوس» و «لارسون» ترکیبی از ابزارها از قبیل بیمه محصولات کشاورزی و تناوب زراعی را برای مدیریت ریسکهای بازار در کشورهای در حال توسعه پیشنهاد کرده اند (Viragos and Larson, 2002).

نتیجه تحقیق «فالکو» و «پرینگ» نشان داد که بیشترین نگرانی کشاورزان در مورد ریسک قیمت کالاها، ریسک تولید و تغییرات در قوانین و مقررات دولت است. در این تحقیق، بعضی از کشاورزان، هزینه های نهاده ها را بزرگ ترین منبع ریسک بیان کرده بودند. ضمناً آنان حفظ نقدینگی، استفاده از بازارهای فرعی و بیمه را عمده ترین راهبردهای مدیریت ریسک اظهار کرده اند (Falco and Perrings, 2005). پژوهش «موویسن» نشان داد که به زعم کشاورزان، ریسکهای قیمت و تولید، مهم ترین ریسکهایند و تولید با کمترین هزینه ممکن و بیمه، مهم ترین راهبردهای مدیریت ریسک اند (Meuwissen, 2001). اما مطالعه «سونکیلا» تغییر در سیاستهای کشاورزی را مهم ترین عوامل ریسک و حفظ نقدینگی کافی را مهم ترین پاسخ مدیریت ریسک نشان داده است (Sonkkila, 2005).

«قربانی» در تحقیق خود با عنوان «بیمه بهره‌وری تولید گندم در استان مازندران» با توجه به اثر مثبت بیمه بر تولید گندم و بهره‌وری تولید، تحت پوشش قرار دادن کشاورزان در طرح بیمه گندم، استفاده مطلوب از ماشین آلات، استفاده از مقدار کافی بذر مناسب و اصلاح شده بر اساس توصیه‌های فنی و زراعی را مهم ترین روشهای مدیریت ریسک در تولید گندم معرفی می‌کند (قربانی، ۱۳۷۹).

«کهنسال» و «حسین زاده» تحقیقی با عنوان «بررسی نقش بیمه در تولید گندم در شهرستان گنبد» انجام دادند. نتایج تحقیق، نقش انکارناپذیر بیمه را بر میزان تولید گندم و کاهش خطرهای نشان داد (کهنسال و حسین زاده، ۱۳۸۵). «قلاوند» و همکاران نیز در تحقیق خود در استانهای تهران و مازندران بر نقش حیاتی بیمه محصولات کشاورزی در کاهش خطرهای احتمالی کشاورزی تأکید کرده اند (قلاوند و همکاران، ۱۳۸۵).

اهداف کلی و اختصاصی

هدف کلی این تحقیق، بررسی جایگاه بیمه محصولات کشاورزی در پیشگیری و کنترل ریسکهای کشاورزی است و اهداف اختصاصی نیز به این شرح اند:

- ۱- توصیف ویژگیهای فردی و حرفه‌ای کشاورزان؛
- ۲- شناسایی مخاطره‌های کشاورزی از دید کشاورزان؛

۳- شناسایی روشهای مدیریتی ریسک در کشاورزان؛

۴- بررسی مسائل و مشکلات کشاورزان بیمه شده در ارتباط با بیمه محصولات کشاورزی.

مواد و روشها

تحقیق حاضر از نوع توصیفی است که به روش پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری آن کلیه گندمکاران شهرستان تفرش در استان مرکزی است که در سال زراعی ۸۵-۱۳۸۴ گندم دیم کشت کرده‌اند ($N = 14824$). حجم نمونه با استفاده از آماره کوکران، ۲۹۵ نفر برآورد شد. در این تحقیق، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شده است. با در نظر گرفتن ۶ دهستان شهرستان تفرش به عنوان طبقات جامعه آماری، حجم نمونه نسبت به بزرگی هر طبقه بین آنها تقسیم شد و در نهایت ۲۴۱ پرسشنامه جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل گردید ($n = 241$).

ابزار مورد استفاده برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات، پرسشنامه بوده است. پرسشنامه از چهار قسمت تشکیل شده است: بخش نخست، ادراک کشاورزان از عوامل ریسک (درک گندمکاران از عوامل ایجادکننده ریسک) و بخش دوم، مدیریت ریسک کشاورزان را در مزارع (پیشگیری و کنترل ریسک) اندازه‌گیری می‌کند. بخش سوم و چهارم نیز با هدف جمع‌آوری اطلاعات مربوط به ویژگیهای فردی و حرفه‌ای کشاورزان طراحی شده است. برای تعیین روایی محتوایی و ظاهری، چندین نسخه از پرسشنامه در اختیار استادان علوم ترویج و آموزش کشاورزی، اقتصاد کشاورزی و تعدادی از کارشناسان جهاد کشاورزی شهرستان تفرش قرار داده شد و برحسب پیشنهادهای آنان، اصلاحات لازم صورت گرفت. جهت تعیین ضریب اعتبار، تعداد ۳۰ پرسشنامه خارج از جامعه آماری (شهرستان آشتیان) توزیع گردید. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌های مذکور، داده‌ها وارد کامپیوتر شد و با استفاده از نرم‌افزار SPSS و روش کرونباخ آلفا، ضریب اعتبار پرسشنامه ۰/۸۲ به دست آمد.

نتایج و بحث

ویژگیهای شخصی و حرفه‌ای پاسخگویان

از مجموع ۲۴۱ نفر گندمکار مورد مطالعه، ۲۱۷ نفر (۹۰/۰۵ درصد) مرد و ۲۴ نفر (۹/۹۵ درصد) زن هستند. نزدیک به سه چهارم پاسخگویان (۷۲/۷ درصد) شغل اصلی خویش را کشاورزی ذکر کرده بودند. در بررسی میزان تحصیلات کشاورزان، سؤالی که از آنان در مورد میزان تحصیلات پرسیده شد، به صورت تعداد سال تحصیلی گذرانده در مقیاس فاصله‌ای بود. سپس براساس گواهی دوره‌های مختلف آموزشی به گروههای بی سواد، ابتدایی،

راهنمایی و متوسطه طبقه بندی شدند. نتایج نشان داد که بیشتر پاسخگویان تحصیلاتی در حد ابتدایی (۴۰ درصد) و راهنمایی (۳۰ درصد) دارند، همچنین ۱۳/۳ درصد آنها سطح تحصیلات خود را دبیرستان ذکر کرده بودند (جدول ۱).

جدول ۱- توصیف ویژگیهای فردی کشاورزان

متوسط	فردی	مطرح	جنسیت
۹۰/۰۵	۲۱۷	مرد	جنسیت
۹/۹۵	۲۴	زن	
۱۰۰	۲۴۱	جمع	
۷۲/۷	۱۷۲	کشاورزی	شغل اصلی
۲۷/۳	۶۹	غیر کشاورزی	
۱۰۰	۲۴۱	جمع	
۱۶/۷	۴۰	بی سواد	تحصیلات
۴۰	۹۶	ابتدایی	
۳۰	۷۲	راهنمایی	
۱۳/۳	۳۳	متوسطه	
۱۰۰	۲۴۱	جمع	
۷۳/۳۳	۱۷۷	بلی	
۲۶/۶۷	۶۴	خیر	
۱۰۰	۲۴۱	جمع	

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نتایج پردازش داده‌ها، میانگین سن افراد مورد مطالعه را ۵۳/۹ و انحراف معیار را ۱۵/۵۴ نشان می‌دهد. مطابق جدول ۲، بیشتر پاسخگویان (۴۰ درصد) در گروه سنی ۶۵-۵۰ قرار دارند. کمینه سن در میان افراد مورد مطالعه ۲۰ و بیشینه سن ۷۶ است. بررسی وضعیت سابقه کشت گندم پاسخگویان نیز نشان می‌دهد که تقریباً نیمی از پاسخگویان (۴۰ درصد) بیشتر از ۳۷ سال است که به کشت گندم مشغول اند. همچنین افراد مورد مطالعه به طور متوسط ۴۶/۹۰ هکتار زمین زراعی با انحراف معیار ۵/۳۷ دارند (جدول ۲).

جدول ۲- توصیف ویژگیهای حرفه‌ای کشاورزان

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
سن	۲۰-۳۵	۳۲	۱۳/۳	۱۳/۳
	۳۶-۴۹	۴۸	۲۰	۳۳/۳
	۵۰-۶۵	۹۶	۴۰	۷۳/۳
	بیشتر از ۶۵	۶۵	۲۶/۷	۱۰۰
	جمع	۲۴۱	۱۰۰	
میانگین = ۵۳/۹ انحراف معیار = ۱۵/۵۴ کمیته = ۲۰ بیشینه = ۷۶ میانه = ۵۶/۵ مد = ۲۱				
سطح زیر کشت	۳-۵۳	۱۷۶	۷۳/۳	۷۳/۳
	۵۴-۱۰۴	۴۹	۲۰/۱	۹۳/۴
	۱۰۵-۱۵۵	۸	۳/۳	۹۶/۷
	بیشتر از ۱۵۶	۸	۳/۳	۱۰۰
	جمع	۲۴۱	۱۰۰	
میانگین = ۴۶/۹۰ انحراف معیار = ۱۷/۳۸ کمیته = ۳ بیشینه = ۲۳۰ میانه = ۳۷/۵ مد = ۲۰				
سابقه کشت گندم	۴-۱۴	۴۰	۱۶/۷	
	۱۵-۲۵	۵۷	۲۳/۳	
	۲۶-۳۶	۴۸	۲۰	
	بیشتر از ۳۷	۹۶	۴۰	
	جمع	۲۴۱	۱۰۰	
میانگین = ۲۹/۷۳ انحراف معیار = ۱۵/۶۶ کمیته = ۲ بیشینه = ۵۵ میانه = ۳۰ مد = ۳۰				

(منبع: یافته‌های پژوهش)

میزان درآمد سالیانه

از میان ۲۴۱ نفر افراد مورد مطالعه، ۲۱۴ نفر به این سؤال پاسخ داده بودند. میانگین درآمد سالیانه کشاورزی پاسخگویان ۵۵ میلیون تومان با انحراف معیار ۴۲ بود. ۹۳ نفر (۴۳/۳ درصد) درآمد سالیانه کشاورزی بین ۱۵ تا ۴۵ میلیون تومان و ۲۱ نفر (۱۰ درصد) درآمد سالیانه کشاورزی کمتر از ۱۵ میلیون تومان داشتند. از طرف دیگر، دامنه درآمد سالیانه غیر کشاورزی پاسخگویان بین صفر تا ۴۰ میلیون تومان بود و درآمد سالیانه اکثر پاسخگویان (۶۶/۷ درصد) از فعالیتهای غیرکشاورزی نیز، کمتر از ۱۰ میلیون تومان بود (جدول ۳).

جدول ۳- میزان درآمد سالیانه (میلیون تومان)

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	سطوح متغیر	متغیر
۱۰	۱۰	۲۱	کمتر از ۱۵	درآمد کشاورزی
۵۳/۳	۴۳/۳	۹۳	۱۵/۱-۴۵	
۷۰	۱۶/۷	۳۶	۴۵/۱-۷۵	
۸۳/۳	۱۳/۳	۲۸	۷۵/۱-۱۰۵	
۱۰۰	۱۶/۷	۳۶	بیشتر از ۱۰۵	
	۱۰۰	۲۱۴	جمع	
میانگین = ۵۵/۳۳ - انحراف معیار = ۲۲/۵ کمینه = ۶ بیشینه = ۱۲۵				
۶۶/۷	۶۶/۷	۱۶۰	۰-۱۰	درآمد غیر کشاورزی
۸۶/۷	۲۰	۴۷	۱۰/۱-۲۰	
۹۶/۷	۱۰	۲۳	۲۰/۱-۳۰	
۱۰۰	۳/۳	۷	۳۰/۱-۴۰	
	۱۰۰	۲۳۷	جمع	
میانگین = ۱۰/۹۳ - انحراف معیار = ۱۱/۳۳ کمینه = ۰ بیشینه = ۴۰				

(منبع: یافته‌های پژوهش)

بررسی وضعیت استقبال کشاورزان از بیمه محصولات کشاورزی در خصوص استقبال گندم‌کاران از بیمه گندم، ۱۷۷ نفر (۷۳/۳۳ درصد) اعلام کرده بودند که محصول خود را بیمه کرده‌اند و مابقی (۲۶/۶۷ درصد) اعلام کرده بودند که تحت پوشش بیمه نیستند (جدول ۴). نیمی از کشاورزان (۵۰ درصد) گفتند که کمتر از ۲۷ هکتار از زمینهای زیر کشت گندم آنان بیمه است در حالی که ۲/۹ درصد آنها میزان بیمه زمینهای خود را بین ۶۷-۸۷ هکتار بیان کرده بودند (جدول ۴).

جدول ۴- بررسی میزان استقبال کشاورزان از بیمه گندم

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	میزان پذیرش
۵۱	۵۰	۸۸	۷-۲۷
۷۷/۳	۲۷/۳	۴۹	۲۷/۱-۴۷
۹۱	۱۳/۷	۲۲	۴۷/۱-۶۷
۹۳/۹	۲/۹	۵	۶۷/۱-۸۷
۱۰۰	۶/۱	۱۱	بیشتر از ۸۷
	۱۰۰	۱۷۷	جمع
میانگین = ۲۳/۲۷ - انحراف معیار = ۲۹/۸۵ کمینه = ۷ بیشینه = ۱۳۰			

(منبع: یافته‌های پژوهش)

اولویت‌بندی میزان استفاده از کانالهای ارتباطی برای کسب اطلاعات از پاسخگویان خواسته شد تا نوع و میزان استفاده از کانالهای ارتباطی خود را برای کسب اطلاعات مشخص کنند. با توجه به جدول ۵ ملاحظه می‌گردد که مهم‌ترین منبع کسب اطلاعات، ناظران گندم با میانگین $4/60$ است که در اولویت نخست قرار دارد. همچنین برنامه‌های کشاورزی تلویزیونی و شرکت در کلاسهای آموزشی - ترویجی اولویتهای بعدی را به خود اختصاص داده‌اند. همان‌طور که داده‌ها نشان می‌دهد، مشاوره (ناظران گندم) و آموزش (شرکت در کلاسهای ترویجی) مهم‌ترین روشهای کسب اطلاعات است. جدول ۵ میانگین و انحراف معیار هر گویه را نشان می‌دهد.

جدول ۵- اولویت‌بندی استفاده از کانالهای ارتباطی برای کسب اطلاعات ($n = 241$)

رتبه	انحراف معیار	میانگین *	کانالهای ارتباطی
۱	۰/۸۱	۴/۶۰	ناظران گندم
۲	۰/۹۸	۴/۰۶	برنامه‌های کشاورزی تلویزیونی
۳	۱/۲۵	۳/۹۳	شرکت در کلاسهای آموزشی - ترویجی
۴	۱/۸۶	۳/۸۶	کشاورزان پیشرو
۵	۱/۱۶	۳/۶۳	مددکاران ترویجی
۶	۰/۹۳	۳/۶۰	مراکز خدمات کشاورزی
۷	۰/۶۲	۳/۵۳	فروشندگان نهاده‌های کشاورزی
۸	۱/۳۶	۳/۰۶	مدیریت کشاورزی شهرستان
۹	۱/۱۷	۲/۹۳	کشاورزان هم‌محل و همسایگان
۱۰	۱/۱۶	۲/۵۰	توصیه شورای اسلامی محل
۱۱	۱/۱۳	۲/۷۶	افراد خانواده
۱۲	۱/۳۸	۲/۰۶	برنامه‌های کشاورزی رادیویی
۱۳	۰/۹۹	۲/۰۳	توصیه رهبران محلی
۱۴	۱/۱۹	۱/۸۶	مجلات و کتب کشاورزی
۱۵	۰/۹۰	۱/۵۰	مراکز و ایستگاههای آزمایشی و تحقیقاتی

* ۱ = خیلی کم، ۲ = کم، ۳ = متوسط، ۴ = زیاد و ۵ = خیلی زیاد

(منبع: یافته‌های پژوهش)

اولویت‌بندی مخاطره‌های کشاورزی از دید گندم‌کاران

در این تحقیق برای سنجش ادراک گندم‌کاران از عوامل ایجادکننده ریسک از ۲۶ گویه استفاده شد. کشاورزان، میزان ادراک خود را از گویه‌ها در یک مقیاس ۵ قسمتی لیکرت (از خیلی کم تا خیلی زیاد در دامنه ۱ تا ۵) ابراز داشتند، سپس با حاصل جمع پاسخهای داده شده به گویه‌ها، امتیاز ادراک پاسخگویان از عوامل ایجادکننده ریسک به دست آمد. نتایج جدول ۶، مهم‌ترین مخاطره‌های کشاورزی را سن گندم ($M=4/73$)، کاهش حاصلخیزی خاک ($M=4/46$) و خشکسالی ($M=4/33$) نشان می‌دهد.

جدول ۶- اولویت‌بندی مخاطره‌های کشاورزی از دید پاسخگویان ($n=241$)

ردیف	امتیاز	رتبه	مخاطره
۱	۰/۵۲	۴/۷۳	سن گندم
۲	۱/۶۲	۴/۴۶	کاهش حاصلخیزی خاک
۳	۰/۸۸	۴/۳۳	خشکسالی
۴	۰/۷۴	۴/۳۰	سرمازدگی محصول
۵	۰/۸۱	۴/۲۳	درخواست وثیقه زیاد برای وامها
۶	۰/۶۹	۴/۱۶	ورود دام به مزرعه
۷	۰/۹۸	۳/۹۳	سیاهک گندم
۸	۱/۲۱	۳/۹۰	عدم عرضه به موقع نهاده‌ها
۹	۰/۸۱	۳/۸۶	تگرگی
۱۰	۰/۸۸	۳/۸۰	فاصله زمانی کوتاه در بازپرداخت وام
۱۱	۱/۰۷	۳/۷۶	درآمد ناکافی برای بازپرداخت وام
۱۲	۰/۹۰	۳/۷۳	میزان بالای بهره وامها
۱۳	۰/۷۵	۳/۶۶	سیل
۱۴	۱/۳۲	۳/۶۶	هزینه بالای نهاده‌ها
۱۵	۰/۸۵	۳/۶۳	زنگ گندم
۱۶	۱/۱۰	۳/۵۰	آتش‌سوزی
۱۷	۱/۱۱	۳/۳۰	حلفهای هرز
۱۸	۰/۸۸	۳/۲۰	طوفان
۱۹	۱/۲۱	۲/۷۳	عدم دسترسی به موقع به ماشین‌آلات
۲۰	۰/۹۳	۲/۶۰	بازندگانهای بی‌موقع و ناگهانی
۲۱	۱/۲۴	۲/۳۳	عدم دسترسی به موقع به نیروی کار
۲۲	۰/۷۷	۲/۲۳	حشرات (ملخ و ...)
۲۳	۰/۶۶	۲/۲۰	چونندگان (موش صحرایی و ...)
۲۴	۰/۹۲	۱/۶۶	سرقت محصول
۲۵	۰/۹۹	۱/۶۶	سرقت ادوات
۲۶	۰/۶۸	۱/۴۶	آشوبهای محلی

* ۱ = خیلی کم، ۲ = کم، ۳ = متوسط، ۴ = زیاد و ۵ = خیلی زیاد

(منبع: یافته‌های پژوهش)

روشهای مدیریتی ریسک گندم کاران

در این تحقیق برای سنجش روشهای مدیریتی ریسک گندم کاران از ۱۸ گویه در مقیاس طیف لیکرت پنج قسمتی استفاده شده است که از ۱= خیلی کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد، و ۵= بسیار زیاد، رتبه بندی شده بودند، سپس با حاصل جمع پاسخهای داده شده به گویهها، امتیاز مدیریت ریسک گندم کاران به دست آمد. جدول ۷، رعایت تناوب زراعی ($M = 4/63$)، بیمه کردن محصول ($M = 4/60$) و داشتن نقدینگی اضافی ($M = 4/20$) را مهم ترین روشهای مدیریتی ریسک در گندم کاران نشان می دهد. «موویسن» و همکاران، «سونکیلا» و «فالکو» و «پرینگ» نیز در تحقیقات خود، بیمه و نقدینگی را مهم ترین روشهای مدیریتی ریسک کشاورزان به دست آورده اند (Meuwissen, 2001; Sonkkila, 2005; Falco and Perrings, 2005).

جدول ۷- اولویت بندی روشهای مدیریت ریسک گندم کاران (n = 241)

رتبه	امتیاز	بازگشت	گروهها
۱	۰/۶۱	۴/۶۳	رعایت تناوب زراعی
۲	۰/۶۷	۲/۶۰	بیمه کردن محصول (در مقابل خشکی، حریق، سرقت و ...)
۳	۰/۸۴	۴/۲۰	داشتن نقدینگی اضافی (حسابهای پس انداز)
۴	۰/۷۲	۴/۵۶	فروش محصول به شرکت تعاونی
۵	۰/۹۲	۳/۹۶	شرکت در کلاسهای آموزشی
۶	۱/۱۲	۳/۹۶	تماس با کارشناسان مراکز خدمات کشاورزی
۷	۰/۹۵	۳/۶۶	استفاده از بذر ضد عفونی شده
۸	۱/۶۵	۳/۶۰	استفاده از سولفات دورنگ برای مبارزه با موش صحرائی
۹	۱/۴۳	۳/۵۶	کاشت محصولات دیگر در کنار کشت گندم
۱۰	۱/۲۵	۳/۵۶	استفاده از ارقام مقاوم به خشکی
۱۱	۱/۵۱	۳/۱۶	داشتن مشاغل غیر از کشاورزی
۱۲	۱/۲۸	۳/۰۰	کاشت ارقامی از گندم که دوره رشد کوتاه تری دارند
۱۳	۱/۷۶	۲/۷۳	استفاده از وامهای دولتی
۱۴	۱/۳۰	۲/۶۰	استفاده از بذر اصلاح شده
۱۵	۱/۲۹	۱/۷۰	کشت مشارکتی با افراد دیگر (اریاب و ...)
۱۶	۰/۸۰	۱/۶۶	پیش فروش محصول
۱۷	۰/۷۱	۱/۳۶	استفاده از وامهای غیردولتی (آشنایان و ...)
۱۸	۱/۱۲	۱/۳۶	استفاده از بادشکن

* ۱= خیلی کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد و ۵= خیلی زیاد

(منبع: یافته های پژوهش)

موانع و مشکلات بیمه محصولات کشاورزی از دید کشاورزان در مورد موانع و مشکلاتی که پاسخگویان درباره بیمه محصولات کشاورزی با آن روبه‌رو بوده‌اند، فاصله زمانی طولانی بین ارزیابی تا پرداخت خسارت ($M=3/82$) در اولویت نخست قرار داشت. جدول ۸ میانگین و انحراف معیار دیدگاه کشاورزان را درباره موانع و مشکلات بیمه محصولات کشاورزی نشان می‌دهد.

جدول ۸ - موانع و مشکلات بیمه محصولات کشاورزی از دید کشاورزان ($n=241$)

۱	۱/۰۶	۳/۸۲	فاصله زمانی بین ارزیابی خسارت تا پرداخت آن، طولانی است.
۲	۱/۲۷	۳/۶۵	سرعت کارمندان و کارشناسان بیمه بانک در زمان عقد قرارداد پایین است.
۳	۱/۱۵	۳/۴۵	حق بیمه محصولات کشاورزی بالاست.
۴	۱/۱۱	۲/۹۴	سرعت کارمندان و کارشناس بیمه بانک در کارشناسی برای پرداخت خسارت پایین است.
۵	۱/۲۵	۲/۵۷	دقت کارمندان و کارشناس بیمه بانک در کارشناسی برای پرداخت خسارت پایین است.
۶	۱/۱۸	۲/۵۵	دقت کارمندان و کارشناسان بیمه بانک در زمان عقد قرارداد پایین است.

* ۱ = خیلی کم، ۲ = کم، ۳ = متوسط، ۴ = زیاد و ۵ = خیلی زیاد
(منبع: یافته‌های پژوهش)

جمع‌بندی و پیشنهادها

نتایج توصیفی به دست آمده از تحقیق نشان می‌دهد که میانگین سن افراد مورد مطالعه، ۵۴، کمینه سن ۲۰ و بیشینه سن ۷۶ است. تقریباً سه چهارم پاسخگویان (۷۰ درصد) تحصیلاتی در حد ابتدایی و راهنمایی دارند و تقریباً ۷۳ درصد افراد، کشاورزی را شغل اصلی خویش اعلام کردند. بررسی وضعیت سابقه کشت گندم دیم افراد نیز نمایان می‌کند که ۴۰ درصد پاسخگویان، سابقه کشتی بیش از ۳۷ سال دارند. نتایج پردازش داده‌ها همچنین نشان می‌دهد که کشاورزان به طور میانگین ۴۷ هکتار زمین دیم زیر کشت گندم دارند و ۷۴ درصد آنان به طور میانگین ۳۳ هکتار از زمینهای دیم خود را بیمه کشاورزی کرده‌اند. گندم‌کاران، مهم‌ترین کانالهای ارتباطی برای کسب اطلاعات را به ترتیب اهمیت: ناظران گندم،

برنامه‌های کشاورزی تلویزیونی و شرکت در کلاسهای آموزشی - ترویجی ذکر کرده‌اند. بر طبق نتایج، ایستگاههای تحقیقاتی و مجلات و کتب کشاورزی نقش مهمی در انتقال اطلاعات به کشاورزان در این منطقه ندارند. کشاورزان، مهم‌ترین مخاطره‌های کشاورزی را سن گندم، کاهش حاصلخیزی خاک و خشکسالی و مهم‌ترین روشهای مدیریتی ریسک برای کنترل و پیشگیری از آنان را، رعایت تناوب زراعی، بیمه کردن محصول و داشتن نقدینگی اضافی بیان کردند. همچنین مهم‌ترین مشکل کشاورزان در مورد بیمه کشاورزی، فاصله زیاد بین ارزیابی تا پرداخت خسارت است.

- با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر، پیشنهادهای زیر برای بهبود وضع کنونی ارائه می‌شود:
- ۱- آموزش ناظران گندم در باب مدیریت ریسک و روشهای پیشگیری و کنترل آنان من جمله بیمه محصولات کشاورزی در جهت انتقال به کشاورزان در قالب مشاوره؛
 - ۲- همکاری میان بانک کشاورزی و صندوق بیمه با توجه به تنگناها و مشکلات بر سر راه بیمه کشاورزی برخواسته از کمبود کارکنان؛
 - ۳- پرداخت به موقع غرامت به خسارت دیدگان؛
 - ۴- بخش آموزش و ترویج جهاد کشاورزی شهرستان تفرش با همکاری صندوق بیمه محصولات کشاورزی به انتقال اطلاعات و آگاه کردن کشاورزان از بیمه کشاورزی با استفاده از برنامه‌های کشاورزی تلویزیونی اهتمام بیشتری به خرج دهد.

منابع

- ۱- بهرامی، ع. و آگهی، ح. (۱۳۸۴)، «مدیریت ریسک در مزارع کشاورزی». فصلنامه پژوهشی بیمه و کشاورزی. س ۲، ش ۸.
- ۲- قربانی، م. (۱۳۷۹)، «تأثیر بیمه بر بهره‌وری و تولید گندم (استان مازندران با کاربرد مدل تجزیه)». فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه. ش ۲۰.
- ۳- قلاوند، ک.؛ چیدری، م.؛ فعلی، س. و بقایی، م. (۱۳۸۵)، «بررسی عوامل مؤثر بر پذیرش بیمه محصولات کشاورزی در میان کشاورزان گندم‌کار استانهای تهران و مازندران». فصلنامه بیمه و کشاورزی. س ۳، ش ۱۱.
- ۴- کهنسال، م. و حسین‌زاده، ر. (۱۳۸۵)، «بررسی نقش بیمه در تولید گندم (مطالعه موردی: شهرستان گنبد)». بیمه کشاورزی. س ۳، ش ۱۲.
- ۵- نجفی، ب. و زیبایی، م. (۱۳۷۶)، «بررسی کارایی فنی گندم‌کاران استان فارس». فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه. س ۲، ش ۷.
- ۶- نوری سعید، م. (۱۳۷۸)، «بیمه و نقش آن در توسعه اقتصادی». مجموعه مقالات دومین همایش سراسری مسئولین و کارشناسان صندوق بیمه محصولات کشاورزی. تهران: انتشارات صندوق بیمه محصولات کشاورزی.

- 7- Anderson, J. R. and Dillon, J. L. (1992), *Risk Analysis in Dry Land Farming System*. Rome : FAO.
- 8- Falco, S. D. and Perrings, C. (2005), "Crop biodiversity, risk management and the implications of agricultural assistance". *Ecological Economics*. Vol.55, pp.459-466.
- 9- Fraisse, C. W. et al., (2006), "AgClimate: a climate forecast information system for agricultural risk management in the southeastern USA". *Computers and Electronics in Agriculture*. Vol. 53, pp. 13-27.
- 10- Heath, D. and Furtan, H. (1998), *Economics of Agricultural Crop Insurance: Theory and Evidence*. Newell, MA : Clower Academic Publisher.
- 11- McDaniel, T.; Longstaf, H; Dowlatabadi, H. (2006), "A value-based framework for risk management decisions involving multiple scales: a salmon aquaculture example". *Environmental Science & Policy*. Vol.9, pp. 423-438.
- 12- Meuwissen, M. P. (2001), *Insurance As a Risk Management Tool for European Agriculture*. Washington D.C. : World Bank.

- 13- Rio, P. P. (1999), "Adoption of rice production by technology by the urinal farmers". **Journal of Research**. Vol. 24, No.1, PP.25-27.
- 14- Sonkkila, S. (2005), **Farmers' Decision - Making on Adjustment Into the EU**. Helsinki: University of Helsinki, Department of Economics and Management.
- 15- Viragos, P. and Larson, D. (2002), "Dealing with commodity price uncertainty". **Policy Research Working**. (Paper 1167), Washington, D.C. : World Bank, International Economics Department.

